

ГОДИШНИК НА СТУДЕНТИТЕ ПО СОЦИОЛОГИЯ
АСОЦИАЦИЯ НА СТУДЕНТИТЕ ПО СОЦИОЛОГИЯ В СУ
КАТЕДРА СОЦИОЛОГИЯ, ФИЛОСОФСКИ ФАКУЛТЕТ
СУ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
Том 4, 2007-2008

**ВЪВЕЖДАНЕ НА БИОМЕТРИЧНИТЕ ДАННИ В
ЛИЧНИТЕ КАРТИ – ОПИТ ЗА АНАЛИЗ НА ТИПА
МЕХАНИЗЪМ ЗА КОНТРОЛ**

Нина Денисова

Курсова работа по дисциплината "Историческа социология на личността"

Ръководител: доц. дфн Лиляна Деянова

Случващите се в ежедневието ни процеси, доколкото са срастнали с представата за неизбежност и естествен ход на развитие, че пред погледа ни проблясват неща и събития, които остават в значителна степен незабелязани или поне непроблематизирани. Феномените, които съпътстват нашето съществуване тук и сега, и които се дискутират в общественото пространство, обхващат най-вече прагматичната страна на живота, материалното добруване на хората. В епохата на капитализма, това е и основния двигател, който задвижва живота въобще. Така всяко едно специализиране на дадена функция, всяко рационализиране на определена дейност, съкращаване на производствен процес, изглежда ефективно, поставено в рамката на общия стремеж към печалба, и от там нейната сигурност и тази на нейния притежател.

В този ред на мисли слухът, а след него и явното потвърждение на новината, от страна на отговорните институции, за въвеждането на новите паспорти за всички граждани на Република България, остана периферен на фона на въпросите свързани с инфлацията, с плоския данък и т.н. Идеята, свързана с това нововъведение, за пределите на нашата страна, е обновяване на личните карти, посредством включването на нова биометрична информация за техните притежатели. Това, пък от своя страна, по думите на управляващите, би улеснило достъпа на българското население до редица държави, които поставят в условията за преминаване на границите им такъв тип регулатор на преминаващите ги.

Биометричните данни, които стават част от личните ни карти през септември, ще са с уникален чип. В него ще са кодирани отпечатъци от пръстите ни и родословното ни дърво. Документът ще съдържа данни за социалните ни осигуровки, както и информация за родителите, децата, съпрузите, братята и сестрите. Все още е спорен въпросът дали ще се прилага информацията относно религиозната принадлежност и кръвната група на притежателя.

Личните карти с биометрични данни са само едно стъпало в процеса на масово дигитализиране на заобикалящия ни свят и въвеждането на чипове за събиране и разпространение на разнородна информация. Един по-напреднал в технологично отношение процес се наблюдава в САЩ, който се проявява във внедряването на чипове - импланти, които се използват, с оглед на това да бъдат следени животни, деца от съображение за сигурност. Тези импланти намират и приложение сред редица работодатели, които проследяват, с тяхна помощ работното поведение на своите служители или, от друга страна, ги използват за улеснение на свои бизнес клиенти. Но основния и най-важен стимул, който задвижва логиката на създаване на този продукт в

научните среди, е употребата им за нуждите на медицината и безопасността на техните притежатели. Различни изследователи, от различни по естество науки, дебатираат върху тази тема, която остава в значителна степен далеч от акцентите на деня, а уповестяването на ползите от мащабната електронизация на живота въобще, скрива или поне приглушава евентуалните опасности от протичащите процеси.

Настоящата работа няма за цел да разгледа този така широк и всепроникващ процес, поради неговата многопластовост и комплексността на отношенията, които обхваща. Замисълът тук е да се направи един опит за разбиране на случващия процес на въвеждане на чипове, по различни причини в различни сфери от нашия живот, като се наблегне на анализа върху промените в типа личност, които са направили възможна неговата поява и типа личност, която би могла да бъде резултат от едно бъдещо засилване и задвижване на неговата вътрешна и всепроникваща сила. Личността не би могла да бъде разбрана като феномен сам за себе си. Основните черти, особености и мотиви, които рефлектират върху действията, които човек предприема са обусловени от историческия, социален и икономически контекст, на фона на който се случва човешкото съществуване.

Феноменът, чийто проявления наблюдаваме и в момента в българската реалност, посредством смяната на личните карти с нови такива, които ще съдържат биометрични данни на техните притежатели, би могъл да бъде разгледан като ефект на модерността, неизбежно следствие от развитието на капитализма, поради специализирането и машинизирането на различните обществени сфери или още като механизъм на контрол. Интересното в случая би било да разберем от какво е обусловен този тип контрол, както и от кого и върху кого се прилага той.

За новия тип общества, съответно новия тип власт и нейните контролиращи механизми, говори Жил Делюз в труда си „Постскрипум върху общества на контрол“. Във визирания от Делюз проблем става въпрос за трансформацията от дисциплинарни общества, които анализира Фуко, към т.нар „общества на контрола“. Във „Покорното тяло“, Фуко анализира типа власт, характерна за дисциплинарните общества, която е далеч от традиционния възглед за нея, свързан с физическата власт и надмощие над индивида, а позволява на самото властване да остане невидимо, посредством контрол над всяка част от човешката дейност. Индивидите в дисциплинарните общества са обект на постоянен контрол, който цели да „нормализира“ индивида, но и същевременно „индивидуализира“ неговите особености, защото те стават обект на постоянна класификация, подредба спрямо „стъпалата на

различните способности, на мерките”. Усъвършенстването и правилното изпълнение на задачите се превръщат в свръх цел, а резултатите от тях предопределят начина на съществуване в пространството. Дисциплината прониква във всяка обществена сфера и човешка дейност и успява да отстрани белезите на различието от общоприетата норма, посредством специализирани за целта институции, които „напъхват” поведението в калъпа на „нормалното”.

Фуко застава зад идеята, че дисциплинарните общества са неизменно свързани с два процеса, които не могат да бъдат разделени един от друг: натрупването на капитали и същевременно на хора. В анализа си той не се пита за основополагащия принцип, който генерира ресурси за случване на другия, а остава на равнището на „микрولوجичен анализ”. Оттук може да се запитаме дали това нововъведение не е просто резултат от цялостния процес на рационализиране на модерността и отделните ѝ сфери на проявление. Така, посредством придобиването на нови знания за индивидите, не се ли постига едно добро познание за елементите, които от своя страна, да предствляват компоненти, с познат ефект в общата формула на задвижване на обществения живот.

За дисциплинарните общества е характерна от една страна – силната анонимност на притежаващите власт и от друга – изострената индивидуалност на тези, върху които се упражнява тя. Отвъд пропагандите за множеството индивидуални ползи, които ще бъдат генерирани, посредством въвеждането на биометричните паспорти, неясни остават основните актьори, които ще се ползват с информацията, като по-скоро се акцентира на въпроса за необходимостта от тях, отколкото това кой ще бъде прекият отговорен за складирането на информацията и докъде ще се стигне в процеса на въвеждането масово на чип-устройства.

Фуко успява да разкрие преобразуването на властта, което се случва през 18в, и което по своята същност представлява една разпръсната мрежа от взаимоотношения, свързва се с управлението и умножаването на самата власт. Естествено, преминаването на типовете власт се случва плавно и по-същественото в случая е, че властта става имаментна към своя обект, което означава, че властта и субективността стават двете страни на една и съща монета. Животът не е това, което властта потиска, а това, за което тя се грижи, бди и актуализира, за да го превърне в свой покорен инструмент. Ясно е тогава, че субектите заемат в устройството основополагащо двусмислено място: приложна точка и източник, място за осъществяване на властта и нейна причина и мощ.

Дисциплинарното общество е общество, в което властта се изгражда чрез мрежата на устройства или апарати, които произвеждат и управляват нагласите,

навиците и поведенията на индивидите. Целта е те да бъдат не само послушни, но и да произвеждат. Дисциплинарната власт управлява, като структурира параметрите и границите на мисленето и практиката, като предписва и санкционира нормалното и отклоняващото се поведение.

Делюз, в анализа си за обществата на контрола, взема за отправна точка визията на Фуко за дисциплинарните общества, тъй като те се разпростират в социалното поле в един по-ранен етап и се явяват своеобразен предшественик на тези на контрола. Делюз посочва, че дисциплинарните общества се явяват онзи двигател, който създава „големите среди на затваряне“, които от своя страна съпътстват индивида през отделните етапи от живота му, но несъмнено оставят отпечатък върху него и възгледите му, поради факта, че го поставят в калъпа на „нормата“. Дисциплинарните общества, на свой ред, се явяват идейно наследство на „обществата на суверените“, но и феномен, който Фуко, несъмнено, вижда като също толкова краткотраен и преходен.

Жил Делюз вижда пукнатините на този остарял модел в кризата на „институциите на затваряне“, а всеки опит за тяхното реформиране е онзи порив за овладяване на масите, който да отвлече вниманието от установяването на новите сили, които неизменно прииждат като заместител на педходния модел. Това са според Делюз обществата на контрол. От своя страна, именно под думата „контрол“, Фуко поставя своята визия за бъдещето на социалното.

В обществото на контрола механизмите на властта стават все по-демократични: иманентни на социалното поле, непосредствено вписани в телата и душите. Социалната включеност и изключеност са вече овътрешностени от самите субекти. Няма повече нужда не само от големите легитимиращи разкази, но и от такива структури като всеобщата казарма например, а и другите апарати на властта, включително и националната и социална държава, също коренно се променят. Големите, обясняващи света разкази са изместени от много и различни на брой субективни такива. Така, един контрол, като въвеждане на биометричните данни, се явява едно релевантно средство за справяне с индивидуални проблеми, възникнали от взаимоотношения с другите. А дали не е и един адекватен резултат от експанзиращия капитализъм и неговите всепроникващи стимули и проявления, които поставят индивида пред необходимостта от съхраняване на личното, неприкосновеното пространство.

Обществото на контрола се характеризира със засилване и генерализиране на нормализиращите устройства, които отвътре управляват всекидневното поведение.

Новото е, че за разлика от дисциплината този контрол се разпростира далеч отвъд институциите на дисциплиниращата власт посредством гъвкави, модулни и много по-пропускливи мрежи. В дисциплинарното общество отношението между властта и индивида остава статично: дисциплиниращата власт е до голяма степен уравновесена от съзнателна съпротива. В обществото на контрола властта цялото социално поле – включително и най-вече живота на хората – се оказва обхванато от машината на властта в отворено, качествено и интензивно отношение. Така Делюз успешно започва разгъването на имплицитните конструкции на Фуко – парадоксът на власт, която обгръщайки в себе си всички елементи на социалния живот, разкрива същевременно нов контекст, нова среда неподвластна на същия този контрол.

Тук е редно да се запитаме къде е съсредоточен типа власт, характерна за различните общества, можем ли да говорим за традиционния тип власт, която стои в ръцете на суверена, който разполага с живота и битието на своите подчинени. Модерната власт в значителна степен се различава от тази на суверена, но нейните вариации при различните типове общества са значителни. Ако при дисциплинарните общества можем да говорим за власт на управляващите спрямо останалите индивиди, то при обществата на контрола можем да говорим за власт на управляващите, но тя е и в значителна степен двустранна, т.е субектите също имат своето значение в процеса на управление.

Изхождайки от тази логика, можем да се запитаме: какъв тип контрол са биометричните данни по своята същност? Не става ли тук въпрос за този двустранен контрол – и от страна на управляващите и от страна на управляваните, тъй като разполагането с този тип ресурси биха съкратили много излишни ресурси на отделния индивид, биха послужили за увеличаване на индивидуалната сигурност и биха дали на индивидите силно оръжие за борба срещу накърняващите живота или имуществото личностни или групови инвазии. Частните предприемачи биха били облекчени, посредством увеличената сигурност при провеждането на тяхната дейност с клиентите. От друга страна, паспортите с биометрични данни биха могли да обслужват и чисто управленски интереси и потребности, като създават база данни, архив от събрана информация, която сама по себе си, точно както се случва в дисциплинарните общества, ни подрежда, йерархизира, прави ни видими, познати и предвидими.

Контролът, замества старите форми на дисциплина в затворените пространства и придобива различни проявления, които често остават незабелязани, поради свръхбързите промени, с които той се адаптира към непрестанно променящите се

условия на живот. Фактът, че старите дисциплини, които регламентират живота в затворените системи, се оттеглят постепенно и предоставят поле за действие на друг тип власт, която в значителна степен остава незабелязана и така привидно създава усещане за по-голяма индивидуална свобода, не трябва да бъде припознаван като по-благоприятен поради това си естество, защото всеки режим, създава и „освобождения и заробвания” за отделния индивид. Например, кризата в образованието като „среда на затваряне” създава нови свободи за създаване на индивидуално отношение към знанието, като цяло, и предполага обучение през целия живот, но и от своя страна въвлеча индивида в друг тип отношения, други очаквания, други ограничения, които биха могли да бъдат дори и по-тежки от предишните. Приложени към промените в паспортните данни, бихме могли да кажем, че евентуално по-голямото индивидуализиране, по-голямата лична сигурност, спрямо други индивиди, би била за сметка на по-голяма ограниченост и несигурност, от страна на институциите, които ще разполагат с данните.

Според Делюз, дисциплинарните общества и обществата на контрола се различават и по отношение на езика, с който боравят при дефинирането и комуникирането на отделните институции, и по отношение на езика, използван между управляващи и индивиди. Колкото и да са различни дисциплинарните общества боравят с аналогов език, който описва и диагностицира, а обществата на контрола оразмеряват особеностите, посредством цифров език. Чрез него, компанията създава стимулите за непрестанна борба за надмощие, непрестанна надпревара на всеки срещу всеки, в името на индивидуалното.

В обществата на контрола, Делюз анализира един непрестанен процес на натрупване на функции, с които никога не се приключва. Освободени от веригите на пространствената затвореност, характерна за дисциплинарните общества, индивидите и чисто времево не приключват с дадена дейност – те биват контролирани извън болниците за тяхното здравословно състояние, биват образовани навсякъде и по всяко време, тъй като се изисква и очаква от тях култивиране на нови и ефективни умения и т.н.

Делюз говори и за двете страни на регистриране на индивидите – подписът, който отразява индивидуалната особеност и регистрационния номер, който отразява принадлежността на индивида към масата. Тук се явява и следващото противопоставяне с обществата на контрола, при които основополагащо значение има не подписът и номерът, а една „цифра: цифрата е парола – шифър”. Те предоставят на

едни достъп до информация, а на други отказват и именно в това се състои контролът и проявленията на властта, защото разполагашите с ресурсите за достъп, разполагат и с индивидите. Индивидът е „делим“, той не е част от цялото в смисъла, който го разбират в дисциплинарни общества, а самото цяло е една по-скоро икономическа абстракция, която служи на интереси от други области.

Несъмнено, идва и мястото на технологията, тъй като тя се явява онзи двигател и в чисто практически, и в абстрактен смисъл на задвижване на историята и неизменно отразява спецификите на „социалните форми, които са способни да ги породят и да си служат с тях“. И ако старите общества на суверените използват за своите действия примитивни от наша гледна точка оръдия – макари, лостове и т.н, то дисциплинарни общества използват, като ресурс за справяне с ежедневието енергийни машини. Обществата на контрола, явяващи се още по-късен етап от общественото развитие, използват за изпълнение на поставените цели „машини от трети вид“. Делъз разглежда тяхното действие на принципа на пасивна („смущението“) и активна опасност („пиратството и въвеждането на вируси“).

Според Делъз, новите машини са не само резултат и продукт на технологичната еволюция, но и една „мутация на капитализма“. Делъз обяснява капитализма като концентрация на капитали, които целят да бъдат ефективни от производствена гледна точка и които целят да задоволяват потребностите на собствеността. Така, капиталистът издига фабриката или кооперацията в среда на затваряне, в която средствата за производство са лично негови, а защо не и други среди (семеиният дом на служителя, училището). Тук се корени и опасността от едно експанзиране на дадена привилегия за достъп, която би рефлектирала в навлизане в чуждото пространство и посредством властта на управителя, дадена от паролата върху индивида, да се акумулира знание за други сфери от неговата социална дейност или въобще да се генерира определен тип дейност, подсказано и излъчено като команда за действие.

Обществата на контрола, от друга страна, според визията на Делъз, предполагат липсата на единен собственик (държава или частно лице) и предпоставят, че неделимите преди среди на затваряне всъщност сега биват обект на управление от различни страни.

Делъз прозорливо отбелязва, че време, в което управляващите различните незатворени обществени пространства ще бъдат способни да „виждат“ и локализируют с точност своите „подчинени“, е недалеч и толкова реално, колкото е реална и

еволуцията на технологията. Но както сам той отбелязва, акцентът трябва да се постави не върху технологията като откритие и новост сама по себе си, а върху самия начин на контролиране, идеята за контрол и как той успява да организира и сглоби живота на индивидите.

Анализът на „социо-техническите механизми за контрол“ през различните исторически етапи е необходим, за да бъде разбрана логиката на конструирането на всеки един от тях. Несъмнено, типът контрол е формула, която съчетава различни променливи и чийто избор зависи от множество икономически, социални и обществени фактори, тъй като, очевидно, той би бил немислим в епоха, която не предполага определен стадий на технологично развитие или самия той не би удържал и работил в друга социо-икономическа реалност от тази, която го е направила възможен.

Делюз предлага само една отправна точка, през която да бъдат анализирани механизмите за контрол в т.нар общества на контрола. Той не изключва възможността средства използвани в предходни общества да бъдат преоткрити и въведени, но след като бъдат направени изменения, които да отговарят на реалните условия, които ще регулират.

Като цяло това, което разграничава дисциплинарните общества от обществата на контрола, е кризата на институциите, кризата на затварящите и нормализиращите системи. Така, всяка една сфера, търси своя заместващ контролиращ и наказващ механизъм. А кризата на институциите все повече става забележима с нейните проявления, като опит да индивидуализира, но всъщност по-скоро „замества индивидуалното, нумеричното тяло с цифрата на една материя, която трябва да се контролира“.

Несъмнено, теориите за предходни типове ситуация и средствата за хармонизирането им, са ползотворни от гледна точка на съвременната ситуация, тъй като ни осигуряват силен ресурс за справяне с разшифроването на случващото се днес. Всеизвестен факт е кризата, която се случва в съвременните институции, но съществува въпросът дали не се създава така нов тип институция, която също да предполага „затваряне в система“, по логиката на Фуко. Система, която е много по-мощна, много по децентрализирана или всъщност защо не изцяло централизирана от едно единствено място, което да регулира случването на събитията по целия свят. Дали предложението за събиране на биометричните данни в паспортите не е елемент от новия тип „дисциплинарно общество“ и неговите модифицирани, с оглед на технологичните

нововъведения елементи? Не сме ли по този начин поставени пред сходната ситуация – да бъдем нормализирани, контролирани, вкарвани в архиви?

Не създава ли един вид дисциплина нововъведението представено в следния цитат или всъщност е проявление на това, за което говори Делюз, а именно, че реформите в институциите са само опит да се овладее индивидуалното поведение до момента, в който се случи реалната промяна на типа общество и типа контрол? От друга страна, не се ли въвеждат, по този тих начин, средствата, оръжията, с които ще се водят бъдещите битки, с които ще се случи бъдещото овладяване и контролиране на населението като цяло? Или зад идеята стои представата на обществата на контрола за времето като удължено, а индивидът като винаги продължаващ даден тип дейност? ”Здравната каса става ”Биг Брадър”. „Спецовете от НЗОК ще следят в реално време дали лекарите си вършат работата с помощта на чип. Това съобщи за ”Стандарт” шефът на касата д-р Румяна Тодорова. Всички българи ще бъдат снабдени с електронна здравна карта до 2009 г., чрез която ще става следенето. При всяко посещение при доктор пациентът ще бъде длъжен да регистрира картата си в компютъра на специалиста. Така в касата ще се информират за прегледа. Само чрез чип и парола ще се отваря и електронното досие на пациента. В него ще се съдържат кръвната група, хроничните заболявания, направените изследвания и предписанията от лекарите.”

Несъмнено, в случая трябва да отчетем и това, за което говори Ерих Фром – индивидите разполагащи с цялостната си свобода са склонни да предоставят част от нея на институциите, тъй като свободата е неизменно свързана с отговорност за действията. Това би могъл да бъде един обяснителен модел за това, че индивидите не се противопоставят или са склонни да приемат промените като средство за тяхното по-добро съществуване. А дали паспортите с биометрични данни не са всъщност проявление на една тенденция към делегиране на вече предоставените на институциите, от страна на индивидите права, т.е не се ли получава едно връщане на взетото? Несъмнено, разполагайки с чип за следене на дейността на своите служители, всеки един работодател придобива възможността да контролира процесите, в компанията си самостоятелно и да регулира всяко отклонение извън нормата. Така, изхождайки от тази логика на посочения пример, не бихме ли могли да говорим за проявление на някои дисциплинарни форми на контрол на фона на ширещите се механизми на контрол от страна на обществата на контрол?

С въвеждането на чиповете в различни обществени, икономически и социални сфери - можем ли да говорим за смесване на няколко типа механизми на контрол или просто се случва поява на нов тип регулатор и до къде ще достигне влиянието му?

Библиография :

- Л. Деянова „Преображенията на личността”
- Ж. Дельоз „Постскрипtum върху обществата на контрола”
- <http://www.computers.bg/statia.php?mysid=696&t=7>
- <http://donjuancentre.com/index.php?showtopic=1092>
- http://dem-pr.hit.bg/2002_1/2002_1_16.htm
- В-к „Стандарт”, 29.03.08